

Bartos Tibor

EGYMÁST MAGYARÁZÓ SZAVAK ÉS FORDULATOK TÁRA (III)

Végszó a Viagra évében

– Te mit vársz a Viagrától? – kérdem Szasó barátomat. A legkomolyabb beszélgetéseket ilyen felütéssel kell kezdeni.

– Én? Semmit. A libidómat nem állítja fel.

– A micsodádat?

Szasó maholnap négy évtizede boncolja az ünnepektől gyilkosságok áldozatait hervadatlan. Holott elvehetné a kedvét az élettől a sima önkezés vagy idegenkezés la-
tolgatásának egy-egy unalmasabb délelőtti is. Az olyan barátjának szinte mindnek elveszi, aki szívélyes biztatására ilyenkor belátogat hozzá az intézetbe. De Szasó este se magába roskadni tér haza, hanem dül neki a házi orgonájának vagy a zongorának, és gyúrja. Koncertezik itthon és Európa-szerte. Este tízre bejelentkezik hozzám, de érkezni csak tizenegykor érkezik, mivel még nem muzsikált eleget.

Akkor éri az ilyen kérdés.

Ha a szó idegen, a fogalom markolata gyenge. Szorongással és lelkicézéssel telt fiatalunkban lepedékesnek bizonyultak a tudományos hangszálak, ha nemi kérdésben kellett rezdülniük. Később a finoman fogamzásgátlónak, pirulának, magyarul baszpirinnek nevezett szer, majd a következő évtizedben hozzátényészett tengerféle kórokozó többre megtanított – az élet iskolája! –, mint a lélekidomárok költséges iskolái. Szótáraink máig a torkukat köszörülik. A legújabb, tehát legalább három évtizedes Bakos-féle idegen szavak tára kéjvágyként értelmezi a libidót. Amit az utcán szembejövő minden hölgy tagadna műkörmes szakadtáig. Viszont az angolok szerint, akik aranyat is, krumplit is, lelket is más mértékkel mérnek, Szasó az általuk életkedvnek értett libidó túltengésében szenved inkább.

Angol életkedv? Jó. Szasó nem rohamoz békésen rágózó és fülhallgatózó hölgyeket az utcán. Hiszen a jelek nem egyértelműek. Ha a szembejövő – aki ma már hölgyként ajánlkozik az apróhirdetésében is – szeme, haja, körme festett, továbbá tenyérnyi tarka tetoválást látni vállán, hátán, karján, és minden ujján gyűrűt, többet is, lyukasztást a fülén, orrcimpáján, és ajkán is több a belövés, mint a régi pesti házakon máig, akár köldökén és nyelvén is, csak amennyi még mindannyiunknak szól, de nem néz se térad, se rám, se senkire, szigorúan, akkor nem tudni, vajon magának megy-e az utcán ebben a szerelésben, kiszerve és belőve, és szótárszerkesztésen jár-e az esze, vagy mégis inkább a libidón. Mint régi ember, azt várnám, hogy megáll, széttekint a platformcipő araszos talpazatáról, és megkérdi a nagy általánosságot:

Hogy tetszek?

Szasótól meg, hogy a kérdés hallatán a libidója lobot vet, odapenderül nyalkán, kipukkantja a hölgy füléből a *walkman* dugóját, Grálként maga előtt tolt kólásdobozát leteszi az aszfaltra, lekanyarítja napszemüvegét, a szemébe mélyed, maroktelcsijét ki-
kapcsolja, és úgy sügja neki:

Őrület!

Majd egy nyelvessel kikanalazza a hölgy rágóját is, hogy cseveghessenek, csakis egymással, édes semmiségeikről.

Aztán a kezed a bilibe lóg, állapítja meg Szasó vidoran, mint a halottkém. Annyi igaz lehet, hagyom rá, hogy a vegyes jelek szétválogatásához öregek vagyunk. De nem igaz, hogy itt a fiatalabb érdeklődők jól boldogulnak.

Legyint. Az már az ő bajuk. Afelől mi már alhatunk nyugodtan.

Csak azt ne higgyék, hogy ilyen a világ. Hogy elégünk lett egymásból. Hogy a szemézesek ideje mindenütt lejárt, nemcsak a pesti utcán. Hiszem és remélem, hogy még cigánybálon a terjedelmes anyák elégedetten mondogatják táncoló csemetéikről: Ezek szemmel már móráznak! De Kairóból friss ajándékot hozok neked, Szasókám. Apácaként körülkendőzött nők éppúgy néztek vissza rám, ahogyan én megnéztem őket. Egy pillantással előbb el nem kapják a tekintetüket. Te kíváncsi? Én is kíváncsi. Érték ennyit arabusul. Port-Szaíd porban fürdő külső piacán nyálcsordító kondérok között libegett egy mezitlábás nő, bokáig kék fátyolban. Elfüggönyözte az arcát is, úgy vezette gyermekét kézen fogva. Ott sem mindennapos az ilyen tünemény, hát nagyon meg találtam nézni. S akkor mosolyt kaptam jutalmul a fátyol alól, hogy abból él a libidóm maig. Persze aztán hölgy volt-e?

De az ilyen pillanatokhoz is szem kell. Meg a szó. Az neked nem libidó?

Szasó szeme ragyogni kezd, mint a bagzó macskáé. Amelyik Viagrát szed. Hiszen az ő szeme élesebb a nyomozók szeménél, nemhiába adnak a szavára többet a büntetőbíróságok. S szava? Ha már kisserkesztem, akkor tudja meg a világ azt is, hogy magyar és bolgár orvos szülők gyereke, francia iskolába járt, Németországban tanított, és több nyelven beszél, mint ahányféle a szótáram idehaza.

Nem lesz elég a szemünk meg a szavunk?

Vajazok alá tovább, és igyekezetemben elfelejtem a hangverseny-zongorista gerincébe, vállába, ujjpereceibe szervült gyakorlatot, ami az idősebbjében még érlelődhet is. A *walklady*nek van libidója, neked nincs, bazmeg? De mondjuk, hogy homályosodnak az ablakok, és tapasztalatainkkal kerekítjük, amit még látunk. Csakhogy az újabb élettani kutatásokból tudnod illene, hogy általános meszesedésünk éppen a beszéd készségét nem kezdi ki. Se látsz, se hallasz. Fölkelni se tudsz, nemhogy felállni. De a szád, az be nem áll. Kirázod a hölgyek elé a nagy zsák anekdotádat, és hadakozol a botoddal.

Ha, teszem hozzá magamban, a cselekvésnél alább semmiképp sem adnád. De ha negyven éve gyűlő szótárat patkoltál meg négyéves szerkesztéssel úgy, hogy a telefonod kihúzza, a postád válaszatlan, sőt bontatlan, akkor is azt tapasztalnád, hogy a szavak vonulása régi embereidet idézi elébed, akiknek a szavát lested, akiktől ellested, vagyis ekkora vendégtársaság sose volt nálad.

Csak a mejje kívánja, mondták az öreg szerelmesre a régiék. Rég dobogott bizony szomjas szív a hő kebelben! Mai öregek éppen a kölcsönös érzelmi zsarolásba nem ereszkednének még egyszer. Hisz attól koldultak életükben. Ha ugyan élhettek. Például a szemükkel. Mikor az utcán nem kapunk két kézzel az első ártatlanságon, az épp arra vall, hogy végre eljutottunk az *érdek nélkül tetszik* boldogságáig. Vigye, aki megnyeri.

Szívóskodjak tán, mint Jékely: Nem vagyok én élemedett, Dőljön rád a félemelet!? Még halálán is azt siratta, hogy nem lesz több szeretője.

En nem vagyok ilyen aranyos, engem nők se hozzanak vissza a halálból – olvasom

ki ebből a szótárból, amit még élő egyenesben sikerült összeírnom. Legföljebb az bánt, milyen keveset értettem meg, vagyis válhattam szóra, ami volt itt, abból. Ne legyintgess, Szasó. Ültük végig kollégáid nagydoktori védéseit az Akadémián. Nálamnál sokkal többet te se értettél. Egy barátod, elül-hátul doktor ugyancsak, azzal vigasztódott a szünetben, hogy egyre több dologról tudunk egyre kevesebbet. Mármint ti, tudósok. Igaz. Mert ha itt volt például a tudomány s hozzá ilyen barátaim, miért, hogy a szótáramat nem mozgatja, nem is rendezte, amit általatok megtudtam? Az életemben jelen voltak, a közgondolkodásban nem. Mire emlékszel jobban 1963-ból: az égbe szálló Tyereskovára alulnézetben vagy az első miniszoknyára? Hiába restelkedem én, ha eltűnődöm, milyen szótárat szerkeszthetett volna a helyemben az 1841-ben alakult Természettudományi Társulat első elnöke, majd a Bach-korszak (a múlt századi szocializmus) szünete után újból elnöke, Bugát Pál. Vagy mondjuk a tanárja, Lenhossék, a középső csak a háromnemzedékes professzori családból. Vagy Herman Ottó éppen száz éve. Csakhogy ők apámat tanították tudományra, magyarul. Amit ő köttetett össze a *Természettudományi Közlöny* hetven évfolyamából (megindította 1869-ben Szily Kálmán), az nekem az érthető tudomány máig. Hátha nem is én vagyok a szűkagyú, hanem a modern tudomány szűkkeblű, ha az én életemben az élettapasztalatot, pláne a társadalom élettapasztalatát konzultációba sose hívta, inkább tolvajnyelveibe burkolózott, görögbe, latinba, újabban olyan angolba, amit épeszű angol sem ért. Vagy másként ért.

S ha már a múlt századba tekintek, engemet még egy gondolat bánt. Az a század, ebestül-macskástul, tudományostul-nyelvestül a nemzeti erőfeszítés kora volt. Ha valaki Nagyszalontán rágta a tollat, attól még Pesten nem népezték le. Néprajz, népköltészet inkább befoglalt. Ennekem a német újraegyesüléskor esett le a tantusz. *Wir sind das Volk!* Aha. Eszerint a néprajz az én rajzom, képmásom. Ki másé? A népmese is csak mese lehet itt a szótáramban. Mindnyájunké. Hogy Tombác János mesélte-e vagy Andersen, azt odairjuk illendően. Aztán: *Wir sind ein Volk!* Vagyis aki Nagyszalontán szerkeszt szótárat, ne tekintse tájnyelvnek az Akadémia nyelvét, lesz szíves. De mit szóljak, amikor szerkesztőműl évtizedek óta kiszemelt Ungváry Rudolf barátomtól (egyébként pompás németestől) ezt kapom a *Holmban*: „*Nem bírta ki, hogy kedvencét, a nyelvet, melyet annyira a magáévá tett, hogy még egy semmiféle nyelvjárásban nem létező beszédmódot is kialakított magának, mely írott szövegeiben is félreismerhetetlen cirkalmasságával jelen van, valamilyen formában ne rögzítse az örökkévalóság számára.*” Hát tudok én ilyen cirkalmasat? De a szavam járása, az bizony az enyém. Semmiféle nyelvjárásban nem létezik. Tehát nem áll meg Ungváry következtetése: „*Ez okozza, hogy rá is érvényes, amivel Pórád [az előző szinonimatár összeállítóját száz éve] megrótták: »a tájszavak fölvételeiben nem tudott mértéket tartani«.*” Egy nép vagyunk. Szavunk magyar. Füttyültem a mértékre. Mindent bele, még az ágydeszkrét is. Meggondolom azonban, hogy aki barátomnak ilyen jóságos, az jó lesz-e első bírának is.

Először, mert a szerkesztőnek tudnia kell, hogy csodát nem tehet. Akit vagy amit szerkeszt, azt csupán a legjobb szintjéhez igazíthatja. Nyelvünk ma, mint az idézetből is kitetszik, a tudákos jó tanulóé. Ebből igazodni való vezéreszmét kiragadni bajos. A leckét föl, igenis fölfele kellett mondani java életünkben, ha járási szintű volt is a hatalom. Hagyjuk most az értelmi szintet. Aki népünk, államunk, pártunk egységéből a fejét kiütötte, annak annyi volt. Mint a francia provinciánál büdösebb vidékünkön hallatszott sejtelmesen: a kasza vízszint jár! Azért volt nyelvi boldogság nekem megtalálni az amerikai irodalmat, mert ugyan *implisták* írták, de *be kellett mutatni*: a szerzőik meg az alakjaik kultúrpolitikánk elvi engedélye után már beszélhettek akárhogyan,

akár trágyaszagúan. Elvégre Amerika is jórészt vidéki Amerika volt, amíg élt az irodalma. Vagy nagyvárosi, s a beszéde nyomtatásban annak is új volt Pesten. Mert mindenkor leckefelmondóink nemcsak a provincia ellen védték a nyomtatást, hanem a főváros aszfaltja ellen is. Már arról írtam a *Holmi* olvasóinak, hogy nyelvi fürdőkre jártam Erdélybe. Hát egyebek közt azért, hogy az amerikai irodalomba legyen mit belefördítenom. S ki tudja, talán éppen az itthon belefördült újságért lett nagyfogyasztója akkoriban a magyar.

Csak akinek nyelvi változatai bőségesek, az beszél a magáét. Tapogatja az igazát. Itthon csak zökkenőt jelentett az objektív nehézség, ami végre el is vitte a szocializmust. Erdővidéken zokkant a szekér, s ebből a változatából megértettem a zokogást is. Az igék közt is mennyivel szabadabban válogatott hangjainak cserélhetősége miatt a székelj! Megnyiretkezél, mondom a rókonnak. Csak a bajcomon keccentett a borbély, feleli. Azóta tudom, mi a stuccolás. Azóta szabadulok a *fölerősödik-lecsökken* béna világából. Szasónak szólva: *ad libidóm!* Ungvárynak: hadd szóljon, hé!

S hogy aztán beszéd-től jön-e meg a beszéd ingere? Evéstől az étvágy? Viagrától a libidó? Elnézem Szasót. Nincs ennek a halottbírónak, ahogy a nyíriek mondják, semmi hibája. Mi mindent juttat az eszembe! Például azt, hogy *kef*. Torontálias szőnyegek és párnák közt elomló plovdivi nőt, aki azt pihegi: *kef*. A Marica völgye! Homokban fortyogó kávépatakok! Te, kérdem Szasótól, a *Kaffee-coffee* nem a bolgár *kef*ből van? Nem tudom, tünődik, de jó, hogy nem a *kedvet* kérded. A kedv ugyanis robbanó. A *kef* meg az a halvány inger, amit életre lehet csiklandozni.

Szóval neked inkább kényed volna, mint kedved?

Összevigyorgunk. Ha nem fog rajtunk a Viagra, legfőlőbb kényelem lesz a kényünkéből. A kénytelenség ügyében már ti intézkedtek, ahogy tudtok. Úgysem kértek a mi fényűzésünkéből. A kíváncsiságból.

Harmadnap ismét találkozom Szasóval, kották közt bogarász az antikváriumban. Mi újság? – emeli rám ködösen a szemét. Nem a felütések embere. Aztán a maga újságát mondja. Megyek Szarajevóba. Hangversenyezni? Nem, tömegsírokat feltárni. Nemzetközi bizottsággal. No jó, mondom, csak úgy ne járj, mint Orsós kollégád, amikor '43-ban aláírt a katyni jegyzőkönyvnek. De nekem ne magyarázd, hogy *ez kef*. Nem, azt mondja, kalandvágy.

A fene a gyengelkedő libidódat.

A KÖZÖSSÉG (304) a tár szerint: sikerült EGYESÜLÉS (48). Sikerének próbái az ÉL VELE (54), EMÉSZT (76) meg a HÁZASSÁG (303), ROKONSÁG (11) fogalomkörébe foglaltak.

304. KÖZÖSSÉG

Föld, bolygónk, földkerekség, természet, élettér (bioszféra), anyaföld, fajok, fajták egymás mellett élése (koegzisztencia), tápláléklánc, táplálékhálózat, élővilág (*bios*), emberség. Egyoldalú (reláció), kölcsönös kapcsolatok (korreláció), szó, beszéd, nyelvek, értekezés. Népszövetség, Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), Biztonsági Tanács, NATO (Észak-atlanti Szerződés Szervezete), a Világ Természetvédelmi Alapja (*World Wildlife Fund*), Gyermekvédelmi Alapja (*Unicef*), Nemzetközi Vöröskereszt. Hívók, keresztények, egyház, kereszténység, keresztyénység, anyaszentegyház, államvallás, hitfelekezet, Mennyei Jeruzsálem. Európa, európai építészet, kultúra, művészet, Európa

Tanács, Parlament, Közös Piac, Európai Unió (EU). Országunk, hazánk, hazaszeretet, népünk, Kelet Népe (*Széchenyi István*, a legnagyobb magyar), hazánkfia, honfi, a mieink, közkinccs, anyanyelv – nyelvében él a nemzet (*Bessenyei György, Kisfaludy Sándor és Károly, Kölcsey Ferenc, Széchenyi István, Arany János*) – múlt, a közös eredet mondái, költészet, történelem, magyarság, nemzet, összetartozás, ragaszkodás, közös törekvések, összehangoltság, összetartás (kohézió), honfoglalás, államalapítás, műveltség, irodalom, művészet. Állam, rend, szervezet, rangrend, társadalom, köztársaság, érdek- és jogközösség, népfőlség, népképviselő. Településhálózat, utak, közlekedés, gazdasági élet, polgárosultság (civilizáció), nemzeti össztermék (GNP). **Táj**, éltető táj (biotóp, élőhely – ami nem, az *döglött hely?* nem egy hely?), tájék, vidék, társulások (növény-, állat-: cinózis, ökoszisztéma), határ (territórium), állandóság, hűség, hazatalálás (*homing*): mifelénk, a mi vidékünkön, szűkebb hazám – Szülőföldem szép határa. Meglátlak-e valahára? (*Kisfaludy Károly*: Dunántúl, Pannónia, Bakonyalja, Balaton-felvidék) – földim, tájszó, tájszólás (idióma), nyelvjárás (dialektus), tájnyelv, ejtés (kiejtés), lejtés, dal, dallam, nyomatékok (akcentus), izek, konyha, ételek, italok, színek (*couleur locale*), szokások (népszokás), jogszokások (*Tárkány Szűcs Ernő*), szokásjog, viselet (népviselet), életközösség (biocönózis), **vérség**: házasodás, adomány, vagyonszerzés, jogszerzés, közös birtok, földközösség (*Tagányi Károly*), nemzetség, törzs, egyvér, törzsök, tőke (*deme*: populációs egység), ágak, rokonság, ija-fia, (közeli:) egyenes ágiak, vérágiak, egy anya terhei, egyhasiak, (távolibb:) oldalági, sógorság, szerzett rokonság, seggem vége, fejem foka (*Szamoshat*), öröklés, háramlás, örökösödés, ősiség, vérközösség (*Hármaskönyv*), **hagyományok**: Hajdúság, hajdúvárosok, székek (Kolbász-szék, *Nagykunság*), Kiskunság, *Nagykunság*, jászok, Jászság, redemptusok, jász-, kun kapitányságok, testület, vármegye, nemesi vármegye, parasztvármegye, székelység, szabad székelyek, Székelyföld, palócok, Palócföld, barkók, Barkóság, polgárság, polgárok, pógárok (törzsökös, tősgyökeres mezővárosi, parasztvárosi gazdák), gazdaemberek, civisek (*Debrecen*), helyes, helyös emberek (a közösségnek a biocönózishoz teljesen alkalmazkodott, benntulott, autochton tagjai) – nem lehet minden embőr olyan helyös, hatókrös gazda (*Udvarhelyszék*) – tükék (*Pécs*), kebeles polgárok (*Torda*). Kölcsön munka (*székely*) – elmentünk kölcsönbe – érdekközösség, kölcsönösség – kéz kezét mos – rokoni kapcsolat, összeköttetés, pártfogás, közbenjárás (protekció), urambátyámvilág, atyafipártolás, rokonuralom (nepotizmus), beágyazottság (80–90-es évek). Vendégek, **vendégnépek** (hospesek, királyi hívásra, toborzásra érkezettek): a szászság (*rég*: a szász egyetem), kiváltság, jogok, szabadságok, bíróválasztás, papválasztás szabadsága, szabadalmak (privilegium), jogkönyv, joghatóság, Arany Szabadság, *Andreamum: von Broos bis Draas = Szászvárostól Homoróddarócig*, a (magyarországi) némettség (*Teutonici nostri, IV. Béla*). Telepesek, a svábság (XVIII. századi telepítésű *Donauschwaben*), a székelyek (a *Dunántúlon*, 1945 után). **Jövevények** (a hivatalnok), cigánység, romaság (*cigány*), idegenkedés, összebúvás, kisebbség, lakosok (*Dunántúl, Szlavónia*). Zsidóság és gójság *Kedvence Az Ojság* (*pesti* napilap buzdító jelmondata a 30-as évekből), **származástudat**, szokások, rokontenyészet (endogámia, beltenyészet), alkat, testalkat, véralkat, vérmérséklet (tempók, temperamentum) – hamar horkan, mint a cigányok istene – jellemvonások, jellem, arcvonások (karakter), arc, pofa, pofaberendezés (*Pest*), pónem (*zsidó*), sorsközösség, hirtorsos. Le se tagadhatná. Rajta a teljes hitközség. Párkapcsolat, szerelmesek, szerelmespár, házasság, feleségem, hitestársam, oldalbordám, **család**, húsom, csontom, gyerekek, **élet- és vagyonközösség**, nagycsalád, házcsalád (*barkó*), had (hadass települések), felekezet, közös konyha, közös munka. **Község**, egy-

házközség, eklézsia, gyülekezet, a hívek, az atyafiak (reformátusok) – (mivel a verés nem volt bizonyítható), hanem csak az szidalom, azért erősb törvénye (súlyosabb büntetése) nem lehet, hanem vasárnap reggel az nyakát kalodába tegyék, prédikáció alatt ott legyen, után(a) penig mingyárust az templomban ez vétekért a községet és atyját (a gyülekezetet meg a lelkészét) megkövesse (*Kolozsvár*, 1593) – falu, **fatorynos falunk**, a világ, faludolga (a földközösség erdei-mezei munkái), tavazás (árkok, kutak közös tavaszi takarítása *Moldvában* – tavasz szavunk eredetére is mutat), a földim, -fa, -fája, -fala, falat (darab föld is), falka, fajka (*Fogaras*) – Három ürü nem nagy foka (*somogyi nóta*) – folt (*Völk*), fót – számosállataikból közös fótot alapítanak a hosszúmezei gazdák (*Máramaros* – a Pest megyei Fót) – sereg, gyereksereg, leánysereg – egy felekezet katoná (*Hódmezővásárhely*) – **közülünk való**, a mi kutyánk kölke (unzeráner), hitfelünk, céhbéli, szakmabeli (brancsbéli), szintén zenész (*Pest*), vajtfulú – **csapat** – öt-hat felekezet ludat (*Hódmezővásárhely*) – párt – igen ám, csakhogy amma felekezetnek is igaza van! (*Makó*) – csomó – két felekezetbe van rakva a búza (*Makó*) – bokor, kötés, társ, munkacsoport, banda (*team*), csapatmunka – ha pediglen társaságbeli (asztaloslegény) felekezetivel veszekedik, büntetése egyheti bér (*kolozsvári céhszabályzat*, 1665), két felekezetnek kell ebédet vinnem (*Palócföld, Bakonyalja*) – brigád (gépen dolgozóké), egy kaszaerő (*Somogy, Zala*) – egy karra, egy kenyérre dolgoztak: a kaszás, a marokszedő (a kettőző, *Hetés, Balaton-felvidék, Háromváros*), a kötélhájó (a kötélhányó, *Békés, Csanád*, kötélterítő, *Szeged*), a kötöző (a marokverő, *Alföld*, hónaljszedő, hónaljzó, *Hajdúság*, a félkezes, *Barkóság, Tokaj-Hegyalja, Szeged*, harmados, *Komárom, Borsod*), egy kaszában hárman voltunk (*Somogy*) – felebarátom, felekezetünkbeliek (*Nagyszalonta*). Összefogás, **szövetkezés**, társulás, szövetség (liga), egyesülés, szövetkezet, termelő-, értékesítési, hitel-, takarékszövetkezet, társulat, egyesület, útzoltó-, jótékonyági, temetkezési egyesület, kör (*rég*: kalandosok, kalendások), gazdakör, szinkör, zenekar, énekkar, dalárda, pávakör (asszonykórus, *Hévízgyörk*), **társaság**, hölgytársaság, hölgykoszorú, asztaltársaság. Barát, **barátja**, hive, jó barát (kebelbarát), hú, igaz, áldozatra kész barát, testi-lelki jó barát. Ritka madár. Nem minden bokorban kerül, hever. Jobb száz atyafinál. Szükség, idő próbálja. Madarat tolláról, embert barátjáról. Barátja, barátnője, **szere-tője**, kedvese, babája. Házibarát, szerelmi háromszög. Nőközösség (kommuna), felekezet – közöslni, felekezni (*Kolozsvári Glosszák*) – luksógor. **Halászbokor**, halászkötés (*Herman Ottó* szerint a *komáromi* piszkés háló: 70 öles kerítőháló, négyemeres volt: mester, első és középső legény, laptáros – itt a kerítőháló parti húzója – a nehezebbje vicelaptárost és fattyúlaptárost is kívánt; *Tápén* ötös bokor – nagypicés, vicemester, futkosó, pöckös, hálövető – divott, *Csongrádon* hetes: mester, inszedő, paraszedő, 2 léhészedő, laptáros, vici – vicelaptáros –, a somogyi *Karádon* is hetes: nagygazda, ksigazda, apacsos, kötélfejő, felinhúzó, feles, gazember – aki a hálóba akadt gazt szedi – s a lékelő halászatnál még két jegellő; *Tihanyban* a kulcsos volt a bokor feje), halászfelekezet (*Szeged*). **Cimboraság**, cimborá (társulás, igaerőre, szerszámra) – cimborák leszünk a szántásban, behordásban és nyomtatásban (*Bereg*, XVIII. sz.), cimborá-ökör (a szántáshoz kölcsönkért, a sajáttal egy járomba fogott, *Kiskunság*), imborába szántanak (a baranyai *Bodán*), Bod Pálnétul vittek el kétszáz juhot, kik az cimboraságon voltak (gazdaközöségi juhszálláson, *Brassó*, 1606). A pokolvölgyi és virágosbányai cimboraság (bányászrészutalajdonosság a *torockai* vashányákban, 1757); a fedélszék cimborafái, cimborakötői arra utalnak, hogy cimborá volt a vándor ácsbandák neve is (*Zimmermann, Zimmerleut, timber*) Európa-szerre – egy tombácon, tombászon faragnak (FARAGÓMOLNÁROK), egy csávát fordítanak (TÍMÁROK), egykohósiak (KOVÁCSOK – kohanok, ko-

hányok, SZEGKOVÁCSOK, cigányok). Cimborák közt a szakács: abrakos (*Szeged*). Fűrészmalmost a *Küküllő mentén* cimboraságban építettek. A deszkametszők sorrendjét utóbb a cimborabíró jelölte ki. Szerzetesség, **lelki közösség**, szerzetesi fogadalom, fegyelem, korda (: a csuha, kötél derékkötője). **Szerzetesrend**, szerzet, rendház, kolostor, zárda, szerzetesház (konvent). Szerzetes, barát, csuhás, apáca, rendtársak. Miféle szerzet? Fehér, patyolatos barát: domonkosrendi (domonikánus) szerzetes; szürke: ferences, ferenci (franciskánus, minorita – MÁTÉ EV. 25:40, *Szabó Gy. Pius, Balanyi György, Unyi Bernardin*), cseri szerzet, barát: szigorú (obszerváns) ferences, cseri fakó, falábú barát (*Szeged*, XVI. sz.), ferences harmadrendiek (fogadalmas világiak), kordás társulat, parasztpap (laikus testvér), félpap, bogárdiak (beghardok), ispotályos nénék, szeszták (beginák), futosó apostolok (beghard-begár-betyár); néma barát: karthauzi; remete barát: pálos (paulinus). **Lovagrendek**, vörös barátok, templomosok (templárius), ispotályosok, János-vitézek (johanniták), máltai lovagrend. **Érdekcsoport**, közbirtokosság, pártcsoport, párttöredék (frakció), szövetkezet, kompánia (katonák egysége, ÁCSOK, kereskedők, tutajosok szövetkezése), céh, ipartestület, cég, bűnszövetkezet (klikk), tröszt, kartell (verseny és kockázat kiküszöbölésével termelő és fogyasztó ellen), a Cég (III/III, 60–70-es évek), banda (katona-, cigányzenekar, maffia). Az is immár a kurvák céhibe(n) adta magát! (a magyarosodó *Kolozsvárt*, 1570). **Egyívásúak**, egy nemzedék, emberöltő, embernyom, komám, pajtás, pajtikám, korombeli (kortárs), összeesküvés (az egy évben születettek társasága a bodrogi *Karcsán*) – összejátszás – az ördöggel cimborál! – cinkosság, **cimborák**, kenyeres pajtásom (bajtárs), tisztárs, **tagtárs** (elvtárs), elvtikém (50-es évek), **kolléga** (pályatárs, kartárs, szaktárs), szaki, szakikám. Vonzás, vonzódás (szimpátia, rokonszenv), vegyrokonság (affinitás), sorsközösség, találkozás, beszélgetés, érintkezés, összejárás, kapcsolat, törleszkedés, dörgölözés, dörzsölözés, dörgölődés, tetvéskedés, összebúvás, illeszkedés, simulás, kölcsönösség, közösködés – Kardos Miklós az szomszédasszont az kertfalhoz támasztotta, és ott közeskedék vele (*Kolozsvár*, 1570) – közösülés, hasonulás, beolvadás (asszimiláció), magyarosodás, megmagyarosodás (elmagyarosodás), egyezés, összefogás, kölcsönmunka (kölcsönös segítség), kaláka, házfahordás, háztöltés, kőhordás, kaszálás (férfikaláka, *Kalotaszeg*), babkopoulos (pirkelés), szotyolaverés, tollfosztás, súlyomfőzés (nagylányok kalákája, *Sárköz*), közös munka, kukoricafosztás, fonó, fonóház, varró (*Kalocsa*), kórus (*Udvarhelyszéken*), kóris (a nyitrai *Kürtön*, a honti *Ipolyszalkán*, a baranyai *Hosszúhetényben* és *Szegeden*), kórisz (*Kiskunhalason* – *Chorhaus*, sőt a *chore* is: az élet- és munkaközösségben élők, újrakeresztelők, újkeresztények, habánok, herrenhutiak háza, házközössége) – egységben az erő (közös cselekvésben, bandamunkában a szinergia): szaporább! jobban telik! (énekekkel, mesével, játékkal, tánccal) – együttműködés (kooperáció) – a fiúk hazaházasodtak (nem alapítottak háztartást, hanem az apai házba hozták a feleségüket a hevesi *Átányban*, *Fél Edit–Hofer Tamás*) – összhang, testületi szellem (kollegialitás), összjáték, harmónia, egyetértés, tömörülés, összetartás, csapatszellelem, harci kedv, a mundér becsülete (*esprit de corps*), bizalom, barátság, szívesség. Baráti közeledés, cselekedet (gesztus). Tedd meg nekem azt a kutyabarátságot, hogy... Légy szíves, légy oly jó, légy oly bátyám! Közösség vállalása, közös, együttes, egyetemleges felelősség (szolidaritás), közszellem (morál), közhangulat (közérzet), szerveződéés, egyesülés, szervezet, egység. Élettudomány, biológia; társulástan (cönológia); közösségi élettudomány, szociobiológia, összehasonlító viselkedéstan, etológia; néprajz (*Györffy István, Bálint Sándor, dr. Kós Károly, Andrásfalvy Bertalan*), magyarságtudomány (*Mályusz Elemér, Szabó István, Maksay Ferenc, Belitzky János*).

Befogadták, komáznak, bratyiznak, megalkusznak (kiegyeznek), megférnek – ha az akarat megfér, a test megfér (a veszprémi *Csöglén*) – összeférnek, egyeznek, megértik egymást, egy nézetten, véleményen, párton, hiten, valláson vannak – egy malomban örölnék, egy dobot, lantot vernek, egy dudára ugranak, egy nótát, egy hólyagot, követ fújnak, egy húron pendülnek, egy gyékényen árulnak, egy regét dallanak, dúdolnak, egy urat szolgálnak, egy pórázon futnak – barátkoznak, szívességet, barátságot tesznek, kalákába, kölcsönbe mennek (*székely*) – mű es visszasegéljük (*Háromszék*) – meg-egyeznek, összefognak, közösséget, felelősséget vállalnak, jótállnak egymásért – tűzbe tennem érte a kezem! – szövetkeznek, barátságot kötnek, hűséget fogadnak, fogadást, kötetést tesznek, kötelezik, elkötelezik magukat, összedolgoznak, támogatják, segítik egymást, egymás kezére járnak, keze alá dolgoznak (kooperálnak), összetartanak – egy tálba morzsolnak, egy bogrács alá szítanak, tüzelnek, egy levet hörpölnék, osztoznak egymás sorsában, bajában, örömében (szolidárisak) – egy hajóban eveznek, együtt sírnak, együtt nevetnek, egy bibét fájlalnak – összeállnak, társulnak, összefekszenek – összeszűrték a levet, a keszócét! összeteszik, amijük van (*Pest*) – összeköltöznek – közös háztartásban: egy fedél alatt, egy kenyéren, egy són vannak, élnek – együtt élnek – az patikáriusné felől való panasz, hogy egy szabólegénnyel együtt laknak (*Kolozsvár*, 1588) – összeszoknak, összerázódnak, fél szavakból értene, mint a nyitott könyvben, úgy olvasnak egymásban, ismerik egymást a tenyerüknél jobban. Összesúgnak, mint a gyergyói lovak, cimborálnak, összeesküsznek. Közösül – sem feleköznek, sem házasságra nem mennek (*Érdy-kódex*), az leánt az szalmára ledőjtette és reafeküdt, véle közösült (*Kolozsvár*, 1570), azt is mondotta, hogy nem volna Kolozsvárat olyan kőház, melyért véle közösülne (*Kolozsvár*, 1629) – szeretkezik, társul, szövetkezik, cimborál. Közösen – élnek nőt: egy lyukra járnak, egy kemencét pemetelnek; férfit: egy kulccsal élnek – közösködik, rájár. Mondá az asszony az urának: Nohát, az én kurvaságomat tudva laktál velem! (*Marosvásárhely*, 1638). **Földközösségben** élnek, hasznosítják, hasznát húzzák (használ), közölködnék (a beregi *Fornoson*), birtokolják, művelik – egyjáromiak –, terheit közösen viselik, beteszik a közösbe, közreadják (a zempléni *Erdőhorvátiban*), összeadják, közbül adják (*Palócföldön*), köze van hozzá, vele – te is köz vagy hozzá? az az én közöm! (dolgom), semmi közöm teveled (*palóc*).

Természetes – minden állat az feleközetit szereti, és ahhoz egészül (*Debreceni Kódex* – egymást riasztja, óvja, nem hősies, önfeláldozó, altruista a falka, hanem közössége génkészségét – *gene-pool* – menti, *Edmund O. Wilson*) – faji, vérségi, rokoni, törzsi, hazafias, honfíui, honleányi. Felebaráti, együtttérző, emberséges (emberies, humánus), emberbaráti (filantróp), emberszerető. Jókedvű (spontán), udvarias, igazodó, polgári (urbánus), szakmai, céhes, testületi, szervezett, szakszervezeti, politikai, állampolgári, honpolgári, baráti. Vallási, egyházi. Istennek népe (Ábrahám-áldás). Szenteknek egyezségét (*Apostoli hitvallás*).

Közösen – meg akarát tartani az házat, aki köz (közös) az atyjafiakkal, (s) hogy megadná kinek-kinek az övét (megelégítené, kifizetné őket), de betegségbe esék, és az atyjafiaknak visszaerestté, hogy eladják közönségesképpen (*Kolozsvár*, 1585) – csoportosan – falkásan járnak (*Baróti Szabó Dávid*) – együtt, kéz a kézben, karöltve, vállvetve, együttesen – csomóra, emberek! – egy emberként (50-es évek: önként, dalolva), közös akaratral – a húst, akit kapnak, zságbó teszik, közakaratúan a kocsmábo megeszik (a mosoni *Darnószeliben*), közönséges akaratból végezték egymás közt (a kolozsi *Gyekén*, 1592)

– testületileg – az bort mi Monostoron vöttük meg, egész céhül (*Kolozsvár*, 1568), királbíró uramat kéri azon városul (*Kolozsvár*, 1571) – szövetségben, házasságban, élettársi közösségben, egy fedél alatt, atyafiságosan, testvériesen, egyenlően, egyetértésben, egyhangúlag, zavartalanul, békésen (harmonikusan), barátságosan, barátian, bizalmasan, barátilag, jóakaratóan, baráti alapon – barátságból (haveri alapon) a barát is megházasodott – kedvező, baráti, kedvezményes áron.

A közös – országháza (Országház), a Parlament, vármegyeháza, megyeháza, templomunk, tornyunk, a falu nyele, községháza, helységgháza, városháza, tanácsháza. Országos, nemzeti, állami, megyei, községi, városi, közös szerzemény, (a házasságból született) gyermek közös möring (*Szenma*), családi vagyon – nem került rájuk (osztottak nekik) a közből az anyós fukarsága miatt (a komáromi *Kocson* és *Martoson*). Tudom, hogy Ötvös Péter lakék az atya házában. Menyegzőjét is ott csinálá. Az két öccse akkor a városban nem voltak. Nem tudom, ha az menyegző az közjából (családi vagyonból) lött-e vagy mint lött (*Kolozsvár*, 1592) – községi birtok – vagyon két malom az falu patakán, azt hagyók közbe (közös birtokul) közöttök, hogy ha mi épülés szekség (szükség) leszen rea az köz jószágból építék meg (a kalotaszegi *Gyerőmonostoron*, 1586) – közös birtok, köztulajdon, városunk, falunk, közterület, utcánk – Miénk ez a tér (*dal*) – Városliget, Lízse (*Pest*), közlegelő, közpázsit (*Kis-Küküllő mente*, 1586), pást, pázsit, páskom, páskum (*the village green*), közös birtok (a község határa – a lakos annyit foghat belőle, amennyit művelni bír, de adózik utána a közösbe), földközösség – az, ki vetés alá Szent Mihály napban 5 földet vészen, ad 10 dénárt (a beregi *Márokpapiban*, 1715), akkor (1750 táján) az egész újvárosi határ szabad birodalma volt a lakosoknak, és a bírák szokták osztani a szántó- és kaszálóföldeket mind szegénynek, mind boldognak (*Balmazújváros*, 1785 – osztanak, házsorjában:) sorjában megy, mint Golopon a kutyaugatás (a XVIII. században a zempléni *Golopon* még osztásos volt a földközösség), mindenkor közönséges szabad havas volt (a torda–aranyosi *Gyertyános* határában, 1628), mind (mint) az több közönséges irtás(t) és erdőt is közül (közösen) birtuk (*Udvarhelyszék*, 1625) – közös határ, nyilas osztás, nyilvetés, nyilvonás, fűvön osztás (*Tagányi Károly*), nyilföld (a falu sorsolásra kerülő osztásföldje: közönséges földje, oszlás szerint való nyilas földje, *Vajdahunyad, Déva*, XVII. sz.), nyilas (a kisorsolt földdarab), fűkötél – mi magunk számára egy-egy kötél földet osztottunk mindenikünk személyére... mindbe belémegyen 10 köből búza (a zempléni *Mezőzomborban*, 1584) – nyilas rét – kaszálórét pedig minden ház után négy-négy nyil vagyon (a kisküküllői *Kincsesen*, 1733) – művelési, mívelési, nyomáskényszer (közakarattal meghatározott vetésforgó, *Flurzwang, run-rig*). **Közös érdek**, közérdek, az ország, a haza, a község java, haszna, közjó, középület, közterület, közutak, területrendezés, köztisztaság, egészségügy. Tanács, **testület**, képviselő, választás, képviselő-választás, bíróválasztás, papválasztás, testületi, községi kormányzás, eljáróság (autonómia, önrendelkezés), országgyűlés, nemzetgyűlés, tanácsülés, közgyűlés – ez köz-ületkort (közgyűlés alkalmával) meghagyá bíró uram, hogy ismeg (ismét) darát csináltassak (*erdélyiesen*: ahogy mi ruhát csináltatunk) a német molnárral (*ifjabb Heltai Gáspár* jegyzése *Kolozsvár számadáskönyvébe*, 1595) – szokás, erkölcs (felfogás), közerkölcs, közmegegyezés – végezték közakarattól és tanácsból (*Kolozsvár*, 1578) – **közakarattal** – vagyon egy ingó-bingó föld, melyet eddig senki se szántott, ezt a földet hadta a megye köztetsésből templomnak (a maros-tordai *Galambodon*, 1677) – döntés, törvény, törvényhatóság, jog, szabadság, alkotmány, közügyek, közigazgatás, közállapotok, közrend, közbiztonság, közszolgálat,

állami, területi, megyei, városi, községi, helyhatósági (önkormányzati) szolgálat – minden hazája (szülővárosát) szerető, jó gond(ját) viselő, és a község igazgatására, oltalmára be választott (város)atyák (tanácsosok, *Kolozsvár*, 1592) – kormányzás, irányítás, köztisztviselő, közoktatás, közpénzek, közös pénztár (kassza), kincstár, kötelezettségek, közterhek – az mi közönséges terehnek viselésit illeti (*Kolozsvár*, 1572), ha valamely az mesterek közül hosszú ideig való betegség mia megnyomorodnék, és az mesterek annak valami segítséggel akarnának lenni, azt az egész céhnek közönséges jövedelméből mieljék (az ötvös céh betegsegélyzése *Kolozsvárt*, 1561), az közönséges terehviselishül magokat ki akarják vonni (*Dés*, 1593) – **közeherviselés**, kötelesség, polgári kötelesség, közmunka, közhasznú munka – amikor a városnak apró közenséges (közös) szükségére, úgy mint gátra és éjjeli vagy nappali őrizésre hirdeti a tizedes az ő tizede alatt való községet, és vakmerőségéből némely ember el nem menne, azon engedetlen személyn 12 pénzt vehessen az tizedes (*Kolozsvár*, 1585) – általános hadkötelezettség, adók, adózás, társadalombiztosítási járulék. Lakóközösség, társasház, öröklakás (*condominium*, *condo*), eszmei rész, társtulajdonos, közös költségek, vízdíj, közös helyiségek világitása, fűtése, takarítása, javítás, karbantartás, szemétdíj, kábeltevé.

Közös vállalkozás (*joint venture*) – hallottam, hogy közkeresetek vagyon, de nem tudom, csak a négy ló volt-e közös vagy egyéb is (*Marosvásárhely*, 1638) – társulás, társadalom, társaság, közkereseti társaság, korlátolt felelősségű társaság (kft.), részvénytársaság.

A tagosítás előtt a **falu közösen élte a határt**, évenkénti sorsolással, sorshúzással: nyíl-húzással, nyilazással osztották a falu közönséges földjét, osztásföldét annak, akinek joga, jussa volt benne. A következő osztásig, nyílvetésig, nyílvonásig kapott földet, a nyílföldet, nyilat, nyilast, osztást, a falu nyilat nyomáskényszerben művelték. A gyepet osztották először: gyepföld, fűvönosztás (*Tagányi Károly*), legelőgazdaság. A rét pedig nyíl-számra oszljon, amint az szénarét kiosztásban az városi község régtől fogva élt, soha örökös földje senkinek ne lehessen. (*Kolozsvár*, 1587) Osztatlan tulajdonú közlegelő, közhavas (*Erdély*). Élték az valkaiak és az monostoriak azt a havast (*Szászfenes*, 1550). Széna fű, a falu marhája éli (1746).

Nádhaszna, közös nádhaszonvétel, nádlás, nádjuss, fűtőgazjuss (*Kiskunság*): a háborúban biztos piacú, jól adózó és lábön eladható, zöldhitei fejében lefoglalható, tárolható gabona termesztése érdekében ármentesített, lecsapolt, kiszáritott Alföldön elkülönítették, tagosították (privatizálták) a fordulógazdálkodásban művelt legjobb termőföldet, de a nemesi-jobbági-falusi közbirtokosságban maradt az erdővel, a már művelt kaszálóréttel együtt a nádas is. Elnyilasztuk a nádist (közbirtokosok nyíl-húzással, sorsvetéssel osztottak rajta, *Tápé*). A fátlanná vált Alföldön évről évre termő tüzelő lett a burjánzó lengenád (*Kiskunság*), tél végén takarmánya a kinn teletöl szilaj gulyának az avas, lelle – Balatonlelle – lelles, lelleges nád és a hitványa, a csöszle (*Tápé*). Nádból verték, varrták a ház födelét, korcolták falát, kerítését, a jószág enyhelyét, nádból fonták, serítették a cserényt, nádból szőtték a sövényt s állították a vész, vejsze halrekesztét. Fagyos víz színén, jégen aratták kaszahegyből készült gyaláskzával, társasan, kalákában, kölcsönben, kölcsönmunkában, lápmetszővel, tolókaszával – két nyele közötti vesszőfonatba, ölébe dől bele a tarolt nád.

Erdőelés, erdőlés, faizás, fajzás, avasolás (a *székely* őserdő, rengeteg élése), havasolás – bükkös, fenyves, havas eleje, elve, alja, töve, farka, ina, lába; tisztása: homloka (1608), sűrűje, mélye. – A közbirtokosság az erdő lábón álló fáit, az erdő szőrét (*székely*) kiköbözte, megbélyegezte, majd arányjog szerint szétosztotta. Az erdő 1/100-adát osztották (*Hargita*). Az erdőosztás egységét, a bárdalját, pagonyt (*Bakonycsernye*) kilépték. A gazda megkereste a fáit bélyegük szerint, megnézte a fa állását, a döntés és a szél irányát, a fákat dőlési oldalukon fejszével meghajkolta, meghalkolta (*hak* a fába vágott rés, de a kivágott forgács, szilánk is). A közbirtokosság évente elárverezte a tővön száradt, lábón száradt veszendő fát (feküfát), a kidőlt omlásfát (*Windbruch*). A vevők, ha magukra maradtak, szemrevaló fákat megasztaltak: kérgüket a tuskónál kétarasznyi szalagban lehántották, hogy a fa kiszáradjon, és legyen jövőre is veszendő fájuk (*Küküllőkeményfalva*). Az erdőlés végeztével, erdőbocsátástól hordhattak maradék omlásfát, gyűjthettek rőzsét, és kaszálhattak a nem közbirtokos helybeliek. Községi tölgyesből, tölösből csak az égett embernek (akinek a háza leégett) meg az újházának volt joga fához (*Szilágyság*).

A CÉH-et a középkori egyház terjesztette ki papi testületekből az ördöggel cimborálás (mester, *mister* – egyaránt a misztériumból) és eretnokség (TAKÁCSOK kommunái) örökös gyanújában élő és dolgozó iparosok kordában tartására, előbb a kalandosok (minden hónap első napján: kalendáján gyűlésező), majd oltármesterségek (őrszentjeinek tisztelete zászlós körmenettel, külön misével) alapításával. A *brassai SZŰCSÖK* Szent László testvériségét domonkosok – hitkutató szerepükért *domini canes*nek csúfolt dominikánusok – szervezték 1256-ban, *barca-rozsniai, kolozsvári* társcehéiket már száz mesteremberek, akárcsak az *eperjesi VARGÁK* (1374), a *pozsonyi MÉSZÁROSOK, VARGÁK* és *PÉKEK* céhét (1376). A *debreceni POSZTÓCSAPÓK* alapító kiváltságlevelével 1398-ból, a *kassai TAKÁCSOKÉ* 1401-ből való. A céhes iparok köre és elterjedettsége a földesúri szolgáltatóiparosok és céhen kívül foglalkoztatottak vidéki (*Verlag*-) bérmunkája, sőt a gyáripar versenye ellenére növekedett, mind a céheket megszüntető 1872-es ipartestületi törvényig. A mester két hét próbaidő után inast, apródot szegődött, aki az atyamester, céhapa (személyzetis) és a céhláda előtt fogadalmat tesz, hogy mesterétől alázatos engedelmességgel tanul, és szorgalmasan dolgozik. Legyen jámbor, becsületes, tiszta ágyból (csak igaz kamarán kött: törvényes házasságból született inas tanulhatott a céhben, *Kolozsvár*, 1752). Az inas szülei szegődési díjjal és vendégasztallal tartoztak a céhnek, mester gyereke a díj felével. Mivelhogy minden céhekbe úgy szokás, hogy az mesterek fiainak vagy leányainak fél céhigazsága (joga) legyen, az mű becsületes céh(ünk)be is úgy legyen (*Kolozsvárt* az 1700-as évek elején). Az inaskodás ideje négy év, s csak akkor lehetett kevesebb, ha céhmester apjánál tanult a gyerek. Szegődte bé az B(ecsületes) Céh Asztalos Márton úr fiát, Marcit az B. Asztalos Mesterségre három apródesztendőig (*Kolozsvár*, 1709). Egy mester egyszerre egy inast meg egy legényt tarthatott, házi munkára nem foghatta őket. Az inas szűkös tartásért, rossz bánásért panaszt tehetett, de megszöknie nem volt tanácsos. Szabadulása után társphárt fizetett, és tagja lett a dékány, öreglegény által vezetett legények társaságának. Vándorkönyvét is ki kellett váltania. A legények ládája, a társláda előtt gyűltek össze céhszabályzatba foglalt kötelezések és jogaik megbeszélésére. Bérük, követeléseik ügyében összebeszélniük tilos volt. Néhol, hogy bérüket megtoldják, szombat délután dolgozhattak maguknak. Kétheti felmondás nélkül nem hagyhatták el mesterüket, sátoros ünnepek és nagyvásárok előtt így sem. Nem hagyott szabad-

ságot neki a céhmester, hanem azt mondta, nem mehatsz, mert holnap céh(gyűlés) lesz. Ha a legény el nem megyen vala, céhet (fegyelmi tárgyalást) gyűjtet ura (mestere) rea (*Kolozsvár*, 1586). Istentiszteleteken, céhvel temetéseken ott volt a helyük, a korhelyhétfőt, káromkodást, kockázást büntették. A *lőcsei SZÍJGYÁRTÓK*nál minden nap mulasztásért egy font viaszt fizetett. Legények-inasok városbeli viselkedését a bejáró mesterek vizsgálták. Egy-két éves legénykedés után el kellett kezdeni a vándorlást idegenben, hogy tapasztalatát gazdagítsa. Megérkezésekor nyomban jelentkeznie kellett az idegen céh atyamesterénél, hogy a műhelyében próbaidő: látóhét után mester keze alá adja munkára. Ha betegen érkezett, ápolták. Ha kellett, a vándorkönyvére hitelt is kapott. És oly céhek volt, hogy ha mikor inasok vagy legények onnat (Szatmárból) idejöttek (Kolozsvárra), helt adtak nekik, viszont innét is, ha oda őhozzájok mely (aki) odament, ők is helt adtanak nekik (1586). Legényre az erejefogyott, öreg mester szorult leginkább, vagy az özvegye, aki az iparát folytathatta. Mesterév, próbaév a vándorévek után – aki céhmester özvegyét vagy lányát vette el, az nem tartozott vele – különben a leendő mesternek nőülnie a próbaévben kellett. Remeklés, mestermű, remekmű készítése – céhek (céhük) volt, melyben mesterremek csinálása nélkül be nem állhatott (*kolozsvári ÖTVÖS* céh a szatmáriakról, 1586), tartozik remekezni (remekelni), minek előtte megmátkásodik (*Kolozsvár*, 1572) – vigyázó mester (instruktor, preceptor) ügyeletével, s a múltatóknak (bíráló bizottságnak) bemutatnia. Mesterműként a céh legkapósabb áruját készítette el, a maga szerezte legfinomabb anyagból. A remekelt legény mestertaksát, valamint a beköszöntő, induló pohár és a kis mesterasztal, remekébéd, mesterebéd (a befogadó ünnepség) igen tetemes költségét a céhládába tette, mesterlányt elvett legény a fél költséget: fél céhet (*Zech*). Mesteravatás a nyitott céhláda előtt, amely a zsidók frigyszekrényéhez fogható kincse volt a céhnek: benne őrizték céhleveleiket: kiváltságleveleiket, pecsétnyomójukat, céhpoharaikat. Avatása után az újdonsült mester: szolgálómester mesterforintot tett a céhládába. Ő állt legalul a céhmesterek rendjében az ifjúmesterek közt. Közülük választották a szolgáló, fennálló, fennforgó mestereket, akik az árusítás, tanácskozások – évente négyszer: kántorgyűlés – szervezésével, mesterasztal terítésével, tálalással voltak megbízva. Ha a nagy mesterasztalt is megadták, egy év múltán leült mester lehetett belőlük. A javakorabeliek: a rendbeli mesterek fölött álltak az évente újraválasztott öregmesterek.